

и темељније истражи, а посебан допринос представља примена модерних књижевно-теоријских приступа недовољно присутних у нашој науци о књижевности какав је поетска ангелологија. Напокон, Грововић се ослања и на добре стране формалистичке и структуралистичке школе проучавања па своје анализе илуструје и пажљиво израђеним табелама.

Захваљујући двострукој истраживачкој перспективи која истовремено обухвата средњи век и савремену поезију, аутор је остварио два вредна резултата: 1) показао је колико је традиција старе књижевности данас плодотворна и жива кроз аутентичну рецепцију песника који стварају у сасвим другачијој епохи; и 2) употпунио слику двадесетовековне поезије указујући на кључне поетичке поставке, теме и мотиве њених стваралаца.

На тај начин монографија *Плаво њрозорје* указује на недовољно проучене, а у српској књижевности делатне, континуитете због којих се ова књижевност јавља као целовит систем са чврстим ослонцем у традицији. Другим речима, Грововић је убедљиво показао да је низ битних појава савремене поезије немогуће истраживачки поуздано разумети и описати, без темељног познавања византијске духовности и српске средњовековне књижевности.

Др Марко М. РАДУЛОВИЋ

научни сарадник

Институт за књижевност и уметност, Београд

markorad984@gmail.com

ГУСТА ШУМА СИМБОЛА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Стојан Ђорђевић, *Иманентна теорија књижевности: пролегомена са приложеним аналитичким и критичким интерпретацијама*, Агора, Нови Сад – Зрењанин 2022

Након монографија о Павлу Угринову, Драгану Јовановићу Данилову, Николи Милошевићу и Андрићевом роману *На Дрини ћурџија*, критичар, теоретичар и историчар књижевности Стојан Ђорђевић академској заједници представио је своје ново дело *Иманентна теорија књижевности* које је у поднаслову одредио као „пролегомену са приложеним аналитичким и критичким интерпретацијама”. Приложене интерпретације саставни су део другог дела књиге које се, као нека врста практичног, наслањају на теоријске поставке из првог подеока. С обзиром на то да је реч о есејима и књижевним критикама, термин „практично” делује помало неуобичајено, али читањем Ђорђевићеве књиге постаје јасно како су ауторове дефиниције и закључци из домена књижевне теорије своја

упоришта нашли у излистаним и аналитички презентованим примерима који су читаоцима даљим читањем предочени.

У првом делу Ђорђевићеве преокупације посвећене су потрази за најбољом и најтачнијом дефиницијом књижевности, будући да је „уметничка креација која се постиже језичким средствима” (7) одавно прерасла раније понуђене оквире у којима је проналазила своје одређење. Како није довољно порећи само дефинисање путем миметичког и дописати сврхе попут поуке и забаве, Ђорђевић се прихвата опсежног посла потраге за формулацијама свега онога што књижевност јесте, упуштајући се у анализе људске егзистенције, природе писца и онога коме намењује текст који ствара. Користећи пример Бранка Миљковића аутор осликава феномен онтичког песника који песму пише „као непоновљиву и лирску еманацију суштине” (14). Урањајући у филозофске тезе како би на најбољи начин објаснио и читаоцима сажето представио појмове попут Бића и Егзистенције, Ђорђевић се непрекидно враћа на претходно успостављене закључке и трагаоце за „књижевноуметничком артикулацијом егзистенције” подсећа на важне параметре који не смеју бити пренебрегнути на путу ка откривању тог посебног, књижевног света. Када пише о томе како је књижевност „уметност артикулације егзистенцијалног доживљаја” (28) и како је тај доживљај условљен не само заједницом у којој живи већ и другим комплементарним елементима као што су време, простор, геополитика итд., аутор сваки свој навод ближе појашњава исцртавајући могућности промена које ти чиниоци могу направити. Први део књиге у највећој мери посвећен је поетици интересубјективности као својству човекове егзистенције које проистиче из његове друштвености. Пишући о овом феномену међуљудске релације Ђорђевић осветљава писца и читаоца као најзначајније субјекте књижевноуметничке креације:

Писац и читалац су један другом референтни и релевантни субјекти у заједничком откривању и артикулисању појединачне и колективне егзистенције (46).

На неколико десетина страница аутор егзистенцију представља у контексту књижевне уметности посве аналитички подробно, опскрбљен сликовитим примерима својих навода. Ђорђевић не заборавља ни књижевног критичара, посвећујући му значајне делове последњег поглавља првог сегмента своје студије, наводећи како

књижевна дела постају књижевне чињенице када се реализују у сва три своја облика: у облику пишевог текста, у облику читалачке конкретизације и у облику критичарске артикулације (55).

Осим несумњивог квалитета, Ђорђевићев текст одликује и раскошна употреба језика, којом је писац додатно желео да истакне своје закључке

о језику и његовој артикулацији. Једина недоумица која се намеће након проласка кроз теоријски део јесте изостављање научног апарата, односно позивање на ауторе чији су ставови и закључци претходили овој књизи, као што је Х. Р. Јаус са хоризонтом очекивања који се вишеструко помиње у анализама односа писаца—читалаца.

Други део књиге са поднасловом „аналитичке и критичке интерпретације” сачињен је од једанаест текстова чији су – условно речено – јунаци неки од највећих српских и руских писаца. У овом сегменту Ђорђевић је заглаван не само у дело које је унапред одредио за предмет своје анализе већ и у целокупан опус књижевника о ком пише, правећи широке лукове око поетике сваког писца који је био довољно иновативан и интригантан да постане предмет анализе. На првом месту Настасијевића открива као „ненадмашног естету песничке речи” (76), „подвижника језика” (83) и онтичког песника, који је у потрази за матерњом мелодијом истраживао звучну димензију написаног. Ђорђевић подједнако студиозно и зналачки пише и о поезији и о прози, увезујући своја знања и запажања у промишљене и корисне минијатуре. Осим Настасијевићевог хвали и „модерни песнички сензибилитет Матије Бећковића” (226) у чијим „песничким разговорима с Богом” (225) препознаје обједињени лирски говор и епско виђење људске егзистенције, али и мотив ћутања као новог песничког говора који уочава код „песника снажног надахнућа, јаке емоције и моћног израза” (235), Драгана Јовановића Данилова. Сваки текст посвећен је специфичној теми, као што је егзистенцијални доживљај јунака или иреалистичка поетика, постављање бомбардовања и вечне љубави у контрапункт, онтички доживљај и слично, али само два писца била су предмет двоструке анализе: Петар Петровић Његош и Лав Николајевич Толстој. Студија о поетско-симболичком мотиву неба обједињује оба аутора која су семантички потенцијал овог мотива, једног од најстаријих у књижевној уметности, појачали својим делима – Његош песмом „Ноћ скупља вијека” путем артикулације љубавног доживљаја, али и филозофског и метафизичког плана, а Толстој кроз преокрет у роману *Рај и мир* дат из визуре рањеног јунака Болконског. Како закључује Ђорђевић, идеалну егзистенцију не омогућава небо већ спој душе и неба, односно, људске и божанске егзистенције. Ова тврдња продубљена је у додатном поглављу о Болконском, „јунаку наративног тока осећања и смисла егзистенције” (156). Путем микроплана на ком почива судбина једног од пет стотина јунака, Ђорђевић показује Толстојеву литерарну мајсторију у намери писања „дела које ће бити узорно у својој истинитости и уметничком домету” (145). Други део фасцинације Његошем осликан је у есеју „Растко Петровић о Његошевом *Горском вијенцу*”, који је анализа једног аутора закључака другог о делу трећег. Осим што даје елементе за модернистичку реинтерпретацију и ревалоризацију Његошевог књижевног стварања у целини (124), Петровић – како Ђорђевић

истиче – као модерниста препознаје врхунске домете дела у ком су спојени епско, драмско и лирско и оспорава хипотезе које Његоша дисквалификују као иноватора и песника уопште.

Један од најсадржајнијих Ђорђевићевих есеја посвећен је онтичком доживљају који се у роману *Идиот* Ф. М. Достојевског испољава двоструко и то у антиподним јунацима Мишкину и Иполиту. Велики руски писац дочарава како кнез Мишкин осећа да постоји и да јесте, али приповедне технике које том приликом користи како би читаоцу што непосредније представио овог јунака повишене сензибилности Ђорђевић препознаје у специфичној позицији наратора, тј. његовој модификацији поступком уживљавања свезнајућег приповедача у јунаков унутрашњи свет и уступања речи јунаку. Ауторова запажања значајан су путоказ будућим проучаваоцима књижевности и свакоме ко пожели да одгонета „стваралачко деловање” на које је оријентисан први део ове хибридне, а истовремено тематски веома испреплетене књиге. Он то доказује и у поглављима о никад довољно одгонетнутим темама као што је смрт, која премрежава целине о Црњанском, Белом Марковићу, М. Лалићу и Угринову. „Роман о животу који је начела смрт, увукла се у њега, запосела га и променила”. (189) – *Ког Хиџероборејца* Ђорђевић најпре посматра кроз призму жанровских иновација и поетику литерарне трансформације како би објаснио и удвајање наратора Црњанског и главног јунака Црњанског, опхрваних танатолошким искуством. Сличне поставке и исходишта дати су кроз анализу „залудног плетива” Радована Белог Марковића, „трагикомичне ироније са примесама лирске меланхолије” (223), која је и паралелизам два јунака – Радована Белог Марковића и Сретена. Ђорђевић ову „живу динамику емоције и мисли” (224) тумачи и путем алегоријског читања, пресликавајући недавну прошлост на основне мотиве романа. Политичка стварност кроз призму оног најстрашнијег облика међуљудског сукоба – рата, представљена је анализом романа *Хайка* Михаила Лалића, „уметничког дела које се остварује у сложеној поетици миметичке провенијенције” (92), где Ђорђевић пореди хроничарски запис Душана Вулетића и „лирску инсценирају догађаја који се описује” (100) посве епски. Ова тема је на другачији начин заступљена у роману *Завек* Павла Угринова, у „дневничким сведочењима о бомбардовању и романеским виђењима живота током тога мучног и трагичног историјског догађаја” (200). Смена фактографских и литерарних делова је, према Ђорђевићу, омогућила Угринову да пронађе нове књижевне форме и артикулације како би оставио аутентичан уметнички одговор на ратне страхоте из 1999. године. Иако аутор наглашава како је други део књиге симбиоза његовог досадашњег аналитичког рада, помало чуди неуједначеност изгледа есеја, будући да главне одреднице научних текстова егзистирају у књизи кроз апстракте на српском и француском језику и кључне речи, што је детаљ

који би се у циљу усклађивања свих међусобно испреплетаних и одлично посложених есеја веома лако могао решити.

Последња књига Стојана Ђорђевића смислено је плетиво и важан путоказ захваљујући ком је пролаз кроз густу шуму симбола српске књижевности значајно олакшан. Његови драгоцени увиди позиви су на нова читања дела кроз која су овде изложене загонетке до сада промицале, док се теоријске поставке у самој књизи указују као вишеструко проверени вредносни судови без којих се разговор о књижевности више не може повести.

Мср Маријана С. ЈЕЛИСАВЧИЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
marijanamajche@gmail.com

ОПСЕСИЈА ПРИПОВИЈЕДАЊЕМ

Милица Кецојевић, *Поетика приповедања Драгослава Михаиловића*, Албатрос плус, Београд 2022

Монографија *Поетика приповедања Драгослава Михаиловића* Милице Кецојевић настала је, како нас обавјештава напомена на крају књиге, из рукописа њене докторске дисертације („Типови приповедача и њихова функција у прози Драгослава Михаиловића”).

Питање приповедача једно је од незаобилазних и најзанимљивијих када је у питању проза писца у чијем приповиједању се техника сказа у којој, ријечима Бориса Ејхенбаума, приповедач себе истиче у први план, успоставила као један од њених најочљивијих заштитних знакова. Писање Милице Кецојевић о поетици приповиједања Драгослава Михаиловића засновано је на свеобухватном познавању прозног опуса овог писца, упућености у досадашњу књижевно-критичку, али и читалачку рецепцију, као и у сазнања бројних наратолошких теорија о проблемима поступака за које се писац одређује.

Након увода у којем се прави осврт на моменте који су обиљежили рецепцију првих Михаиловићевих дјела, односно изостанак ваљане у случају потоњих, слиједи општи преглед карактеристичних елемената Михаиловићеве поетике која се кристалише и испољава већ од самих његових литерарних почетака, превасходно збирке приповиједака *Фреге, лаку ноћ* и романа *Кад су цветале њикве*, гдје су већ конституисана својства Михаиловићевих приповедача и јунака: припадност сваковрсним маргинама, национално-историјско вријеме као детерминишући фактор њихових судбина и, коначно, језик, у којем ауторка препознаје услов без